

О'ТGAN ASR OLIMLARINING MANTIQ ILMINI O'RGANISHDA QILGAN SA'Y- HARAKATLARI

Ergasheva Ruxsora

Chirchiq Davlat Pedagogika Universiteti talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'tgan asr olimlarining mantiq ilmini o'rganishda qilgan izlanishlari keltirilib o'tilgan Mantiqqa doir o'quvchilarga qanday metodikalar va uslublarni o'rgatish haqida ma'lumotlar berib o'tilgan. O'quvchilarning mantiqiy masalalar haqida tasavvurini shakllantirishga oid bilim va malakalar aytib o'tilgan. Ushbu maqoladan talabalar, mustaqil izlanuvchilar va bo'lajak pedagoglar foydalanishi mumkin.

Kalit so'zlar: Texnika, matematika, mantiqiy fikr, o'qituvchi, humanitas maqola, metodologiya, strategiya, ko'nikma, analogiya, sillogizm, matritsa, ekstremal,

Mantiqiy masalalar aqlni charxlashning va fikr doirasi kengayishining eng yaxshi usulidir. Ular yo'lda ketayotganda bolalarga berish, do'stlaringizning mantiqiy fikrlashini sinab ko'rish uchun qo'l keladi. Kamdan-kam hollarda ularga birdan javob berish mumkin, shu sababli vaziyatni yanada quvnoq qilish uchun kichik yordam berish mumkin. Umid qilamizki, javoblarni birdan ochib ko'rmasdan, oldin biroz fikrlab ko'rasiz. Ayniqsa bolalarga berishda, chunki hech bir texnika bolaga ota-ona bilan vaqt o'tkazishni o'rnini bosa olmaydi.

Matematika darsliklarida Evklid boshlagan amaliyot misolida mantiqiy fikr yuritishni o'rgatadi, mantiq darsliklari esa matematikaga amaliy tadbiriq etmasdan mantiqni o'ziga xos fan sifatida ko'rib chiqadi. O'rtada matematika bilimini izlayotgan talabalar va uni ta'minlashga intilayotgan o'qituvchilar qolmoqda. Ularga yordam berish uchun maqola mantiqqa asoslangan ko'nikmalarni qanday o'rgatish kerakligini amaliy jihatdan batafsil tushuntiradi, masalan: matematik fikrlashni to'liq aniq qilish; mantiqiy to'g'ri yo'llar bilan matematik isbotlashda bosqichma-bosqich o'tish va xulosalarning mantiqiy to'g'riligiga ishonch hosil qilish uchun tekshirish. Metodologiyani tahlil qilingan to'rtta misoldan tashqariga osongina kengaytirish mumkin. Ushbu bo'lim o'qituvchilarga mantiqiy fikrlash va muammolarni hal qilishni o'z o'quv dasturiga kiritishda yordam berish uchun mo'ljallangan. Format barcha o'quv dasturlari bo'ylab mantiqdan foydalanishni rag'batlantiradigan strategiya va usullardan foydalanishdir. Mantiqni o'rgatishning mantiqiy asosi talabalarga mantiqiy fikrlashni o'rganishga yordam berish va bu ko'nikmalarni qaror qabul qilish jarayonida qo'llashdir. Bo'limning asosiy qismi o'qituvchilar o'z sinflarida mantiqni o'rgatishda yordam berish uchun foydalanishi mumkin bo'lgan texnika va strategiyalarni ko'rsatadi. Analogiyalar, sillogizmlar, matritsalar va boshqalar kabi mantiqiy

boshqotirmalardan qanday foydalanish haqida tavsiflar mavjud. Shuningdek, o'qituvchilar sinfda foydalanish uchun bunday jumboqlarni topishlari mumkin bo'lgan manbalar o'rganiladi. Mantiqiy fikrlashni oshirish strategiyalari, shuningdek, Paideia seminar usullari, matritsalaridan samarali foydalanish tuzilmasi va Sudoku mantiqini o'rgatish, bir nechtasini nomlash. Paideia (shuningdek, paedeia deb ham yoziladi) qadimgi yunon polisi yoki davlatining ideal a'zosini tarbiyalash va tarbiyalanishni nazarda tutadi. Bu ta'lim g'oyalari keyinchalik umuman yunon-rim dunyosiga tarqaldi va lotin tilida humanitas deb ataldi. Paideia shu tarzda tarbiyalangan yosh fuqarolarga aristokratik fazilatlarni singdirish uchun mo'ljallangan. Matritsaning namunasi, shuningdek, seminar savollari va formati bilan tirnoqli seminar matni taqdim etiladi. Sinfda o'qitish uchun qo'shimcha materiallar manbalari ham o'rganiladi. Mantiqiy qarorlar qabul qilishning boshqa to'siqlari, masalan, oldindan o'ylangan e'tiqod tizimi, hissiy omillar va nekbinlikka nisbatan evolyutsion moyillik o'rganiladi.

Jinoyat keng tarqalgan. Mantiq kamdan-kam uchraydi. - Sherlok Xolms "Mis olxalarning sarguzashtlari" filmida o'quvchilarni mantiqiy fikrlashga o'rgatish kerakmi yoki mantiqiy fikrlash inson o'sishi va rivojlanishining tabiiy qismimi? Albatta, bolalar o'sib ulg'aygan sayin ular mantiqiy fikrlovchilarga aylanadi. Kichkintoy bilan vaqt o'tkazgan har bir kishi, bolaning mantig'i yoshi bilan yaxshilanishini aytishi mumkin. Ammo bu tabiiy rivojlanishning o'zi o'quvchilarni kattalardek qaror qabul qilishga yordam beradigan mantiqiy fikrlashga tayyorlaydimi? Men ko'p talabalar uchun bunday emas deb da'vo qilaman. Mortimer Adlarning so'zlari bu odamlarning qanday ahvolga tushib qolganini etarli darajada ifodalaydi: "G'oyalarga intilish bilan shug'ullanmaslik - bu odamlar kabi emas, chumolilar kabi yashashdir". Va ko'plab chumolilar singari, ular boshqa joyga yaxshiroq hayotga olib kelingani uchun dunyo ular uchun tugashiga ishonishdi va bu alohida hodisa emas. Jonstaun aholisini yoki Gitlarga ergashgan ko'plab odamlarni ko'rib chiqing. Bular ba'zi ekstremal misollardir, lekin odamlar ko'pincha kundalik hayotlarida ham mantiqsiz qarorlar qabul qilishadi. Hatto yaxshi ma'lumotga ega odamlar ham kreditni qanday va qachon ishlatish yoki yillik tibbiy ko'rikdan o'tish kerakmi yoki yo'qmi degan mantiqsiz qarorlar qabul qilishga moyil. Hatto millionlab odamlarga tibbiy maslahatlar beradigan taniqli shifokor doktor Mehmet Oz ham kolonoskopiyaning to'qqiz oyga kechiktirdi! Bu mantiqiy qaror qabul qilish uchun zarur bo'lgan barcha ma'lumotlarga ega bo'lgan, ammo baribir yo'q odam. Bu bizning barcha o'quvchilarimiz kattalar kabi qarorlar turlariga duch kelishadi, ammo mantiqiy fikrlash va bunga nima xalaqit berishni bilmasdan turib, ko'plab talabalar bunday qarorlarni juda yomon qabul qilishlari mumkin. Ehtimol, agar mantiq va fikrlash Camping izdoshlari uchun o'quv dasturining kuchliroq qismi bo'lganida edi, ular hozir ko'pchilik boshdan kechirayotgan afsuslarga ega bo'lmas edi. Ko'p talabalar bunday qarorlarni juda yomon qabul qilish uchun o'sadi. Ehtimol, agar mantiq va fikrlash Camping

izdoshlari uchun o'quv dasturining kuchliroq qismi bo'lganida edi, ular hozir ko'pchilik boshdan kechirayotgan afsuslarga ega bo'lmas edi. Ko'p talabalar bunday qarorlarni juda yomon qabul qilish uchun o'sadi. Ehtimol, agar mantiq va fikrlash Camping izdoshlari uchun o'quv dasturining kuchliroq qismi bo'lganida edi, ular hozir ko'pchilik boshdan kechirayotgan afsuslarga ega bo'lmas edi.

Boshqa tadqiqotchilar nima uchun bizda barcha ma'lumotlar va muammoni hal qilish qobiliyatiga ega bo'lsak ham, ko'pincha mantiqsiz qarorlar qabul qilishimizni o'rganishdi. Ma'lum bo'lishicha, biz ba'zi sharoitlarda mantiqsiz o'ylashga odatlanganmiz. Maykl Shermer o'zining "Imonli miya" kitobida odamlar odatda faktlarni yig'ib, keyin mantiqiy qaror qabul qilmasliklarini, balki birinchi navbatda e'tiqodga ega bo'lishlarini va keyin uni tasdiqlash uchun faktlarni to'plashlarini ochib beradi. O'n bir yoshli bolani barcha ob'ektlar bir xil tezlikda tushishiga ishonitirishga harakat qilgan har bir kishi, haqiqatni bilishiga ishonganida, muammoga mantiqiy qarashga majbur qilish qanchalik qiyinligini tushunadi! Shermer biz naqshlarni izlash uchun rivojlanganimizni tushuntiradi. Ba'zan bu naqshlar haqiqiy va qimmatlidir. Masalan, o'tning shitirlashi yaqinlashib kelayotgan yirtqichni anglatishi mumkin. Ba'zan naqshlar noto'g'ri bo'ladi, masalan, siz bir likopchali nachos iste'mol qilganingizda jamoangiz Super Bowlda g'alaba qozonadi. Shermer buni naqsh deb ataydi va bu xususiyat uchun tabiiy tanlanish ko'pchilikning mo'jizalar, sehr va xurofotga ishonishining asosi ekanligini ta'kidlaydi.

Xulosa qilib aytganimizda ajdodlarimizdan boshlab o'rganilib kelayotgan mantiq ilmi biz yosh avlod uchun ham muhim manba hisoblanadi. Mantiqqa doir ko'plab bilimlarimizni va mantiq ilmini o'rganishda qilgan harakatlarimizni tag zamirida albatta o'tgan asr olimlarimizning biz uchun qoldirgan manbalari asos bo'ladi albatta. O'zbekistonda ham mantiq masalalari bilan dastlab Mantiq Xayrullayev, E.Yu.Yusupov, V.Qobulov shug'ullanishgan. Keyinchalik I.Rahimov, O.Imomxo'jayeva, D.Fayzixo'jayeva va boshqalar mantiqqa oid ilmiy izlanishlar olib borishdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Xayrullayev, Haqberdiyev mantiq Logika Toshkent 1984
2. A.Qo'chqorov, Ismoilov Sh. Mantiqiy masalalar/Toshkent,2008-yil.Fizika – matematika fanlari doktori, professor A. A'zamov umumiy tahriri ostida.
3. Sharipov mantiq, Fayzixo'jayeva D, Mantiq (ma'ruzalar matni) Toshkent, 2001.